

Atatürk daha Samsun'a çıkmadan önce ulusun nasıl kurtulacağına ilişkin bir modeli kafasında geliştirmişti: Ya bağımsızlık, ya ölüm

Mustafa Kemal'in kararlılığı

Halide Edip Adıvar'ın mektubu

Erzurum Kongresi 23 Temmuz 1919'da aşılmış ve 7 Ağustos 1919'da sonuçlanmıştı. Bu aşamada Padişah tarafından görevinden azledilmiş Atatürk de "sine-i millette" (milletin kalbine) döndüğünü açıklamıştı. Bugünlerle ilgili güncelyi verelim: 8 Ağustos 1919'da Saray'a mensup olan Velihaht Abdülmecit basına bir açıklama yaptı ve "Anadolu'daki hareket haince, delice ve gaddardır. Türkiye Amerikalıların yönetimine bırakılmaldır" dedi.

10 Ağustos 1919: Atatürk, henüz Erzurum'dayken, İstanbul'dan Halide Edip Adıvar'dan uzun bir telgraf mektup aldı. Bu mektupta Halide Edip, "Davamıza yardımcı olabilmesi için bu fırsat dakikalarını kaybetmeden, taksim ve yok olma korkusu karşısında, kendimizi Amerika'ya müracaata mecbur görüyoruz" diyordu.

Halide Edip'in uzun mektubunda; Fransa, İtalya ve İngiltere'nin; Amerikan Senatosu'na Türkiye'nin güdümünü Amerika'nın üstlenmesini önerdikleri, ancak İngiltere'nin "yeni araçlar ve yeni görüşlerle yepyeni bir Türk devleti kurmasını, kendi egemenliği altında bulunan sömürgelerdeki Müslüman halk için kötü örnek olacağını" düşünerek, bunu içtenlikle olarak istemediği anlatılmakta ve şöyle denilmektedir:

"Türkiye'yi bütün olarak İngiltere alabilse, kafasını kolunu koparıp, birkaç yılda kendisine gönülden bağlı bir sömürge durumuna getirir. Buna en başta, özellikle yurdumuzdaki din adamları çoktan isteklidir."

Halide Edip, daha sonra Morison gibi tanınmış kişilerin, Türkiye'nin Amerikan güdümüne bağlanmasını istediklerini belirtmekte, "Biz İstanbul'da kendimiz için bütün eski ve yeni Türkiye sınırlarını kapsamak üzere geçici bir Amerikan güdümünü, katlanılabilir kötü durum olarak görüyoruz" demektedir, vardıkları bu çözümün gerekçesini uzun uzun anlatarak İstanbul'da bulunan Amerikan Komisyonu'nu, Sivas Kongresi toplanmaya değin alkoymaya çalıştıklarını, bu kongreye Amerikalı bir gazeteci göndermeyi bile belki başarabileceklerini, güdüm konusunda (Kara) Vâsıf Bey'le ortak düşünce taşıdıklarını, "serüven ve savaş zamanının artık geçtiğini", Mustafa Kemal Paşa'nın Rauf (Orbay) Bey'le birlikte düşünüş çalışmasını beklediklerini yazmaktadır.

Atatürk bu mektubun aslı Nutuk'ta aynen vermiştir. ABD mandacılığını yeğ tutanların görüşlerini belirten bu mektubun can alıcı noktalarını aynen vereceğiz:

"Bugünkü hükümet, adamlarını takdir etmese bile, halkı ve halk hükümeti tesisini (kurulmasını) müfetti (yararlı) bilen, Filipin gibi vahşi bir memleketi bugün kendi kendini idareye kadir asrı (çağdaş) bir makine haline koyan Amerika, bu hususta çok işimize geliyor. On beş yirmi sene zahmet çektikten sonra yeni bir Türkiye ve her ferdi tahsilli, zihniyeti ile hakiki istiklalî (gerçek bağımsızlığı) kafasında ve cebinde taşıyan bir Türkiye'yi ancak yeni dünyanın kabiliyeti vücuda geçirebilir."

"Bu sebeplerden dolayı süratle istememiz lazım gelen Amerika da, tabii mahzursuz (sakıncasız) değildir. İzzetinesimizden (onurumuzdan) epeyce fedakârlık etmek mecburiyetinde bulunuyoruz. Yalnız bazılarının düşündüğü gibi Amerika'nın resmi sıfatında dini temayül ve tarafgirlik yoktur."

"... Resmi ve gayriresmi Amerika'nın fikri, hafi (gizli) olarak şudur: Türkiye'yi olduğu gibi hiçbir parçaya ayırmamak, eski hudutları dahilinde vahdet (birlik) içinde muhafaza etmek şartıyla umumi ve bir tek manda almak istiyorlar."

"Eğer manda alırlarsa bütün milletleri müsavi şerait (eşit şartlar) altında bir memleket evladı olarak telakkî edip alacaklarını en mühim mehafilden (yetkililerden) haber aldım."

"Çok tehlikeli anlar geçiriyoruz. Anadolu'daki hareketi dikkat ve muhabbetle (sevgi) takibeden (izleyen) bir Amerika var."

"Amerika Komisyonu'nu alkoymaya çalışıyoruz. Hatta Kongre'ye Amerikalı bir gazeteci göndermeye de belki muvaffak olabileceğiz."

Bu mektubun can alıcı noktalarından, edebiyatçı Halide Edip'in, Amerikan yanlısı ve kesin olarak Amerikan mandası istediği gayet açıktır.

Atatürk, kongreden sonra 29 Ağustos 1919 tarihine kadar Erzurum'da kaldı.

Bu süre içinde sadece Halide Edip Adıvar'ın yukarıda sözünü ettiğimiz mektubuna ilave olarak manda konusunda başka telgraflar ve iletiler de aldı. Bu telgraflara, gönderenlerin kişiliklerine kısaca bakmakta yarar vardır.

Dün mandacılık düşüncesinin ilk kez Wilson Prensipleri'nin yayımlanması ile başladığını belirtmiş ve Aralık 1918 başlarında İstanbul'da oluşturulan Wilson Prensipleri Derneği'nin kuruluşunu anlatmıştı.

Herkes bu kuruluşu olumlu bulurken, Atatürk'ün Minber gazetesinde yazılar yayımlayarak karşı çıktığını da vurgulamıştı.

Bugün, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal'in Amasya bildirgesinde bağımsızlık ilkesini ilk kez ortaya koyuşu, Söylev'de ele aldığı kurtuluş yolları ve Erzurum Kongresi sırasında Halide Edip Adıvar'ın Mustafa Kemal'e gönderdiği mandayı savunan ünlü mektup üzerinde durulacaktır.

Gerçekten bağımsızlığa giden yol evre evre böyle gerçekleşti. Atatürk'ün bu konudaki kararlılığı Samsun'a ayak basmasından hemen 33 gün sonra açıkça bütün dünyaya ilan

Atatürk'ün benliğinde oluşan bağımsızlık düşüncesi Samsun'a ayak basmasından itibaren aşama aşama gelişmeler gösterdi ve gerçekleşti.

edildi. Bu noktayı özet olarak belirtmekte yarar vardır.

Mayıs 1919

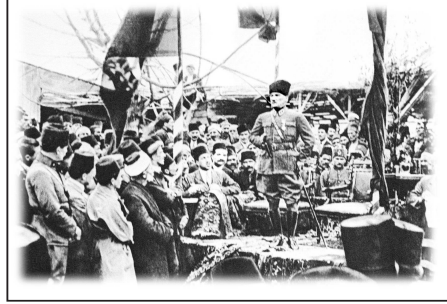
19 Mayıs 1919'da Atatürk Samsun'a ayak basınca, yukarıda belirtildiği gibi kafasında vatanın ve ulusun nasıl kurtarılacağına dair model kesinleşmişti: "Ya bağımsızlık, ya ölüm."

Ancak bağımsızlık düşüncesini tam anlamıyla kafalarında biçimlendirmeyenler hâlâ "manda" konusunda çalışmaktaydılar.

MANDACILIK VE MANDACILAR

Dr. Alev Coşkun

2

Halide Edip Adıvar (1882-1964)

Çağdaş Türk edebiyatının en ünlü yazarlarından olan Halide Edip Hanım (Adıvar), 1882'de İstanbul'da doğdu. 1901'de Üsküdar Amerikan Kız Koleji'ni bitirdi. 1908'den sonra kadın haklarının ateşli savunucusu oldu. Bu nedenle tutucu çevrelerin tepkisini çekti ve 31 Mart Olayı (13 Nisan 1909) olarak bilinen gerici ayaklanma sırasında kara listeye alındığı için Mısır'a kaçmak zorunda kaldı. Oradan İngiltere'ye gitti ve olayların yatışmasından sonra İstanbul'a döndü.

Çeşitli kız okullarında öğretmenlik yaptı. İhtilal ve Terakki'nin iktidarı yıllarında Türkçülük ve Turancılık akımlarına ilgi

duydu; Türk Ocağı'na girdi ve çalışmalarına katıldı. 1917'de Adnan Bey (Adıvar) ile evlendi. 1918'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Batı edebiyatı dersleri okuttu. Osmanlı topraklarının işgalini öngören Mondros Mütarekesi'nin (30 Ekim 1918) imzalanmasından sonra Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer aldı. 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgalini protesto amacıyla düzenlenen Sultanahmet mitinglerinde duyarlı ve ateşli konuşmalar yaptı. Bu arada hazırlanan bir "muhtıra"yı, Rıza Nur ve Kemal Mühat ile birlikte İhtilal Devletleri temsilcilerine verdi. 16 Mart 1920'de İstanbul'un

İhtilal Devletleri tarafından işgal edilmesi üzerine kocası Dr. Adnan Bey ve diğer bazı aydınlarla birlikte Anadolu'ya katıldı. Ankara'da merkezde ve cephelerde çalıştı, onbaşı ve başçavuş rütbesi aldı.

Savaşın sonuna Mustafa Kemal'le anlaşmazlığa düştü. Cumhuriyetin ilanı erken buluyordu. 1926'da Türkiye'den ayrıldı, 1939'da döndü, İstanbul Üniversitesi'nde ders verdi, 1950'de DP'den İzmir milletvekili oldu. 1964 yılında İstanbul'da öldü.

Düşünülen kurtuluş yolları

Dünkü yazımızda, Mustafa Kemal'in Söylev'de, o günlerin birçok aydın kişisini çaresizlik içinde bırakan seçenekleri irdelediğini belirtmiştik. Bugün Atatürk'ün söylemiyle düşünülen kurtuluş yolları anlatılacak.

Bu noktada Atatürk düşünülen kurtuluş yolları üzerinde durur ve bunları teker teker irdeler. Söylev'e dönelim.

"Şimdi Baylar, izin verirseniz size bir soru sorayım: Bu durum ve koşullar karşısında kurtuluş için nasıl bir karar akla gelebilirdi?"

Açıkladığım bilgilere ve gözlem sonuçlarına göre, üç türlü karar ortaya atılmıştı:

Birincisi, İngiltere'nin koruyuculuğunu istemek; ikincisi, Amerika'nın güdümünü istemek.

Bu iki türlü karara varmış olanlar, Osmanlı Devleti'nin bir bütün olarak kalmasını düşünenlerdir. Osmanlı ülkesinin ayrı ayrı devletler arasında paylaşılmasındansa, bu ülkeyi bütün olarak bir büyük devletin kanadı altında bulundurmaya yeğleyenlerdir.

Üçüncü karar, bölgesel kurtuluş yollarıyla ilgilidir. Örneğin bazı bölgeler, kendilerinin Osmanlı Devleti'nden koparılacağı görüşüne karşı ondan ayrılmamak yollarına başvuruyor.

Bazı bölgeler de, Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılacağına, Osmanlı ülkesinin paylaşılacağına olup-bitti gözüyle bakarak kendi başlarını kurtarmaya çalışıyorlar.

Bu üç türlü kararın gerekçesi, yapmış olduğum açıklamalar arasında vardır."

Ya bağımsızlık, ya ölüm

"Baylar, ben bu kararların hiçbirini yerinde bulmadım. Çünkü bu kararların dayandığı bütün gerçekçe ve mantıklar çürüktü, temelsizdi. Gerçekte, içinde bulunduğumuz o günlerde, Osmanlı Devleti'nin temelleri çökmüş, ömrü tükenmişti. Osmanlı ülkesi bütün bütüne parçalanmıştı.

Ortada bir avuç Türk'ün barındığı bir ata yurdu kalmıştı. Son olarak, bunun da paylaşılmasını gerçekleştirmek için uğraşılmaktaydı. Osmanlı Devleti, onun bağımsızlığı, Padişah, Halife, hükümet, bunların hepsi, içeriğini yitirmiş birtakım anlamsız sözlerdi.

Neysin ve kimin dokunulmazlığı için kimsen ve ne gibi yardım istemek düşünülüyordu?"

O halde sağlam ve gerçek karar ne olabilirdi?"

Baylar, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da ulusal egemenliğe dayalı bağımsız - koşulsuz (tam) bağımsız bir Türk devleti kurmak. İşte, da-

AMASYA BİLDİRGESİ

Mustafa Kemal Samsun'da fazla eğlenmedi ve Anadolu'nun işlerine doğru yürüdü; 22 Haziran 1919'da ünlü Amasya Bildirgesi yayımlandı. Bu bildiri bir ihtilal bildirgesidir ve şöyle başlar: "Yurdun bütünlüğü, ulusun bağımsızlığı tehlikededir." Hemen arkasından şu kesin yargıya varılır: "Ulusun bağımsızlığını, yine ulusun kesin kararı ve direnişi kurtaracaktır."

Bu bildiri, işgalden sonra tam bağımsızlık ilkesinin ilk kez bir ihtilal bildirgesi olarak dışavurumuydu.

Oradan Erzurum'a geçildi ve Erzurum Kongresi toplandı. Erzurum Kongresi'nde manda konusu hemen hemen gündeme gelmemiştir. Bu kongre sonrasında yayımlanmış bildirinin 2. maddesinde "Osmanlı ülkesinin bütünlüğünün ve ulusal bağımsızlığının sağlanması"ndan ve 7. maddede "...devlet ve ulusumuzun içerden ve dışardan bağımsızlığı ve yurdumuzun bütünlüğünün saklı kalmasından" söz ediliyor.

Ulusal giz

Atatürk Söylev'de anlattığı bu bölümü şöyle bağlamıştı: "...ben, ulusun duyuncunda ve geleceğinde sezdiğim büyük gelişme yeteneğini, bir ulusal giz gibi kendi duyuncumda taşıyarak yavaş yavaş bütün toplumumuza uygulamak zorundaydım." (s. 45)

SÜRECEK